

Т. Йорданов

ЗА ИДЕЙНО-ПОЛИТИЧЕСКОТО ВЪЗПИТАНИЕ
ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО ИКОНОМИЧЕСКА ГЕОГРАФИЯ
НА КАПИТАЛИСТИЧЕСКИТЕ СТРАНИ

Обучението по икономическа география предлага прекрасни възможности за провеждане на правилно идейно-политическо възпитание. При изучаване на природните богатства, населението, стопанството, икономическите райони и селищата на Съветския съюз и страните с народна демокрация ние можем и трябва да изтъкваме големите преимущества на социализма пред капитализма. От друга страна, изучавайки икономическата география на капиталистическите страни, ние имаме отлична възможност да разобличим капитализма и противоречията му, отразени в конкретната учебна материя. Изобщо при обучението по икономическа география учителят има големи възможности да възпитава учащите се в духа на марксизма-ленинизма и да създаде от тях възторжени, убедени и съзнателни строители на социализма в нашата страна.

В настоящата статия ще бъдат разгледани само някои въпроси относно идейно-политическото възпитание при обучението по икономическа география на капиталистическите страни.

За да разберем същността и голямото значение на идейно-политическото възпитание, което можем да постигнем при обучението по икономическа география, трябва да го разгледаме в светлината на гениалния труд на Й. В. Сталин „Марксизмът и въпросите на езикознанието“. Този труд надхвърля границите на езикознанието и има епохално значение за науката. Той е ярък пример на творческите всепобеждаващи сили на марксизма, който непрекъснато се развива и обогатява. Този труд има голямо значение за икономическата география и успешно може да се приложи при разглеждане въпросите на идейно-политическото възпитание.

„Базата е икономическият строй на обществото в даден етап на неговото развитие“, казва Й. В. Сталин¹. А както е известно, за икономическия строй на обществото Маркс казва: „В общественото производство на своя живот хората влизат в определени, необходими, независими от тяхната воля отношения, производствени отношения, които отговарят на определено стъпало от развитието на техните материални производителни сили. Съвкупността от тези производствени отношения образува икономическата структура на обществото, реалната основа, върху която се издига една правна и политическа надстройка и на която отговарят определени обществени форми на съзнанието.“²

¹ Й. В. Сталин, Марксизмът и въпросите на езикознанието, София, X, 1950, стр. 33.

² К. Маркс, Към критика на политическата икономия, София, 1949, стр. 8 и 9.

Капитализмът е такъв икономически строй на обществото, който се определя от господството на производствени отношения, основани на капиталистическата частна собственост на средствата за производство и експлоатацията на човек от човека на базата на наемния труд, където работната сила е стока. При капитализма съществуват противоречия между обществения характер на производството и частнокапиталистическия начин на присвояването. А при социализма господствуват производствени отношения, които се гледат на обществената собственост на средствата за производство и на взаимопомощта между трудещите се.

Всичко това показва, че базата на социалистическия строй коренно се отличава от базата на капиталистическия строй. А както е известно, всяка база има своя, съответна ней надстройка. „Ако базата се изменя и ликвидира, след нея се изменя и ликвидира нейната надстройка, ако се ражда нова база, след нея се ражда съответстващата ѝ надстройка“, казва Й. В. Сталин¹. „Надстройката, това са политическите, правните, религиозните, художествените, философските възгледи на обществото и съответстващите на тях политически, правни и други учреждения.“²

Анализирайки взаимоотношенията между базата и надстройката, Й. В. Сталин изтъква значението и голямата роля на надстройката за развитието на обществото. В това отношение той ясно отбелязва, че надстройката, породила се като резултат на дадена база, става велика сила, която спомага за по-нататъшното укрепване и развитие на самата база. „Надстройката се поражда от базата, пояснява Й. В. Сталин, но това съвсем не значи, че тя само отразява базата, че тя е пасивна, неутрална, отнася се безразлично към съдбата на своята база, към съдбата на класите, към характера на строя. Обратно, появила се на свят, тя става огромна активна сила, активно съдействува на своята база да се оформи и укрепи, взема всички мерки, за да помогне на новия строй да унищожи и ликвидира старата база и старите класи.“

В това отношение идейно-политическото възпитание като надстройка играе твърде важна роля за развитието и укрепването на обществото. Докато възпитанието в социалистически дух се явява мощна сила за укрепването на социалистическия строй, то възпитанието в капиталистически дух на свой ред има за цел да укрепи разклатените устои на капитализма.

Този класов характер на идейно-политическото възпитание при капитализма у нас съзнателно се прикриваше. Ръководителите на учебното дело у нас учеха, че училището е и трябва да бъде аполитично, надкласово, че в него трябва да се преподава само „чиста наука“. Обаче историческото развитие на народите ни учи, че училището е било и си остава инструмент в ръцете на господстващата класа, която дава такова политическо възпитание на подрастващото поколение, каквото е изгодно за нейните класови интереси. За класовия характер на училището В. И. Ленин казва: „Всъщност училището беше превърнато изцяло в оръжие на класовото господство на буржоазията, то

¹ Й. В. Сталин, Марксизмът и въпросите на езикознанието, стр. 3.

² Пак там, стр. 5.

беше изцяло проникнато от кастовия буржоазен дух, то имаше за цел да даде на капитализма послушни слуги и хрисими работници.¹

В подкрепа на тази мисъл Й. В. Сталин добавя: „Образованието е оръжие, ефектът на което зависи от това, кой го държи в свои ръце и кого с това оръжие иска да удари.“²

В буржоазното училище обучението по икономическа география цели да възпита в учениците убеждението, че капиталистическата икономическа система е съвършена и вечна. За постигане на тази цел напълно съзнателно се премълчават недъзите на капитализма, изопъчават се фактите, дават се схематични или дори неверни данни за Съветския съюз и страните с народна демокрация, хули се социализма, насажда се расов и национален антагонизъм и пр. Изобщо буржоазията в капиталистическите страни чрез обучението по икономическа география и по другите учебни предмети се стреми да насажда сред учащите се такова идейно-политическо възпитание, което като надстройка има за цел да укрепи базата — прогнилия, вече умиращ капиталистически строй. И действително учебниците и голяма част от географската литература в капиталистическите страни гъмжат от антинаучни, буржоазно-апологетични учения — хорологизъм, географски детерминизъм, геополитика, расизъм, космополитизъм, неомалтусианство и др.

Най-опорочено в това отношение е идейно-политическото възпитание днес в училищата на Съединените американски щати — цитираната на капитализма според думите на Й. В. Сталин. В тази страна обучението и възпитанието са дълбоко пропити с дух на фашизъм, милитаризъм, мистика и буржоазна апологетика. Монополистите в САЩ в налудничавите си стремежи за световно господство открито поставят задачата чрез училището да се вербуват офицери и войници за армията за трета световна война срещу Съветския съюз и страните с народна демокрация. Напоследък в американските училища широко е разпространен следният плакат: „Млади янки! Земята е американска планета. Изберирай това, което най-много ти харесва: тропическия остров Гуам или снежна Исландия, Филипините или Западна Германия, Британия или Гърция. Посвети се на военна професия. Тя ще ти обезпечи интересен, богат с приключения живот, пътуване в компания с приятели“ (3, стр. 13).

При обучението по икономическа география в капиталистическите страни се разпространяват явни лъжи за страните от демократичния лагер (виж Б. Вронски, 7).

В учебника по „Световна география“ от лондонския проф. Стампа издадена през 1945 г., в тритомната география за средните училища в Италия, издадена през 1949 г., както и в редица други учебници по география в капиталистическите страни за Съветския съюз се дават стари или дори неверни данни, които представят страната на социализма като „икономически изостанала страна“ с „малоцивилизовани работници“, като страна, в която „се правят опити“ и др. нелепости.

¹ В. И. Ленин, Сочинения, т. IV, стр. 68.

² Маркс, Енгелс, Сталин, За възпитанието и културата, София, 1950, стр. 98.

Разбира се, това далече не може да се обясни с невежество на авторите. Напротив, буржоазията в стремежа си да възпита крепители на капитализма принуждава авторите и учителите по икономическа география да премълчават огромните стопански и културни достижения в Съветския съюз и в страните с народна демокрация, като по такъв начин заблуждава учащите се и ги възпитава в капиталистически дух.

При социализма идейно-политическото възпитание има съвсем друг характер. Преди всичко то се постига не чрез премълчаване на фактите, не чрез изопачането им, а чрез запознаване учениците с научни, верни факти, които представят действителността такава, каквато е тя.

Като надстройка над базиса идейно-политическото възпитание при социализма обслужва самия базис — социалистическия строй, който осигурява непрекъснатото повишаване жизнения и културен уровень на трудещите се. Ръководейки се от учението на Й. В. Сталин за активната роля на надстройката в по-нататъшното укрепване на базиса, трябва да подчертаем, че идейно-политическото възпитание в социалистически дух има особено голямо значение за нашата страна, тръгнала по пътя на социализма. „Надстройката, казва Й. В. Сталин, се създава от базата именно за да ѝ служи, за да ѝ помага активно да се оформи и укрепи, за да се бори активно за ликвидиране на старата, отживяла времето си база с нейната надстройка. Достатъчно е само надстройката да се откаже от тази своя служебна роля, достатъчно е само надстройката да премине от позиция на активна защита на своята база върху позицията на безразличното отношение към нея, върху позицията на еднаквото отношение към класите, за да загуби тя своето качество и да престане да бъде надстройка.“¹

В светлината на тези мисли идейно-политическото възпитание в социалистически дух, което може да се постигне при обучението и по икономическа география, има да играе градивна роля по отношение укрепването на новата база — социалистическия строй; това възпитание ще подпомогне борбата за ликвидиране стария, отживял времето си капиталистически строй и останките от буржоазно апологетичните учения. Не случайно другарят Вълко Червенков в доклада си „Марксистко-ленинската просвета и борбата на идеологическия фронт“, изнесен пред V конгрес на Българската комунистическа партия, дебело подчерта: „Цялата наша борба и работа за изграждане икономическите и културни основи на социализма изисква решително преустройство на целия наш идеологически фронт такова преустройство, което да го превърне в мощен фактор за преодоляване на капитализма и в съзнанието на хората, за строителството на социализма, за образованието и възпитанието на трудещите се в социалистически дух (курсивът мой, Т. Й.).“² Подчертавайки голямото значение на възпитанието в социалистически дух, другарят Червенков добавя: „Ние сме изправени сега непосредствено пред решението на тази отговорна, сложна и продължителна задача.“³

¹ Й. В. Сталин, цит. съч. стр. 5.

² В. Червенков, Марксистко-ленинската просвета и борбата на идеологическия фронт, стр. 39 и 40.

³ Пак там, стр. 40.

В това отношение и учителите по икономическа география могат и са длъжни да дадат своя ценен принос за идейно-политическото възпитание в социалистически дух. Те трябва добре да осъзнаят голямата и отговорна роля, която им се пада да играят в социалистическото възпитание и превъзпитание на нашия народ. В училището трябва да се подготвят съзнателни, възторжени строители на социализма, които с всичката си енергия и с пълна вяра да строят новия живот. А може ли да строи социализъм този, който не се е отърсил от недъзите на капитализма, който не е убеден в големите преимущества на социализма!... Такъв човек не може да бъде нито добър строител, нито пък смел защитник на това, което строи. И ако по-възрастното поколение е възпитавано в капиталистически училища и в душата си все още носи останки от буржоазно влияние, което сега се стреми да изживее без остатък, то младото поколение трябва уверено, целеустремено да се възпитава в марксистко-ленински дух. Така идейно политическото възпитание ще стане голяма сила, която ще съдействува за изграждането на социализма в нашата страна.

Сега когато целият свят е разделен на два противоположни лагера — от една страна, лагера на мира, демокрацията и прогреса начело със Съветския съюз и, от друга страна, лагера на реакцията, военнoлюбците и разлагачия се капитализъм фачело със Съединените щати, то повече от всякога се налага да укрепваме лагера на мира и да осигурим възможности за така необходимото ни мирно строителство. Ето защо при строителството на социализма в България и в другите страни с народна демокрация при наличието на развилнелия се империализъм е абсолютно необходимо учащите се да получат солидно идейно-политическо възпитание, отлично да знаят преимуществата на социализма и противоречията на капитализма, уверено да гледат към светлото бъдеще на социализма.

Големият съветски държавник М. И. Калинин характеризира възпитанието като „определено, целеустремено и систематическо въздействие върху психиката на възпитавания, за да се внедрят в него качествата, желани от възпитателя“ (13, стр. 64). Това ще рече, че учителят по икономическа география трябва „целеустремено и систематически да провежда идейно-политическото възпитание в социалистически дух“.

За успешното провеждане на идейно-политическото възпитание при обучението по икономическа география са необходими няколко условия:

а. Преди всичко учителят по география трябва да има пълна яснота по въпросите, с които ще борави при обучението. Не може да дава правилна идейно-политическа насока на възпитанието оня учител, който сам няма достатъчно марксистко-ленинско възпитание. Учителят трябва да бъде образец за учениците и пример, който да ги завладява. От него трябва да блика сила и да лъха огън, който да възпламени сърцата на учащите се. Затова учителят трябва да бъде проникнат от абсолютната необходимост за възпитание в социалистически дух. Той трябва да възпитава с цялото си сърце и цялата си душа. Учител, който не взема страна, който бездушно възпитава политически, той не може да получи добър резултат, а само формално изпълнява задъл-

жението си. Необходимо е да се разбере, че идейно-политическото възпитание не се постига автоматически. То е резултат на системна, съзнателна, целеустремена дейност от страна на учителя, семейството, колектива и пр.

б. Не е достатъчно само учителят да има марксистко-ленинско възпитание и да съзнава необходимостта от внедряването му сред учащите се. Необходимо е още той добре да е овладял учебния материал и да продължава да го овладява. Учителят трябва да разполага с обширни и задълбочени познания, с които да си служи напълно свободно при обучението. Без достатъчно познаване конкретния географски материал ще страда както образователната, така и възпитателната страна на обучението. Не са малко случаите, когато учители, непознаващи достатъчно добре учебната материя, въпреки желанието си не могат успешно да провеждат идейно-политическото възпитание в социалистически дух.

Относно значението на добрата подготовка на учителя М. И. Калинин казва: „Учителят преди всичко е длъжен добре да познава предмета, който преподава; без познаването на предмета или при слабото му познаване учителят не може да има успех. Освен това учителят е длъжен постоянно да се усъвършенствува в своя предмет, да разбира всички негови тънкости, да бъде осведомен върху различните възгледи, намиращи се в литературата по дадения предмет, да знае качествата на учебника, да бъде, както се казва, добър познавач на своята работа. Това е базата, основата за успешното обучение“ (22, стр. 26). Тези мъдри указания на големия съветски държавник трябва добре да се разберат и от нашите учители по география, за да могат те успешно да се справят със задачите на обучението и свързаното с него възпитание.

в. Третото важно условие за успешно провеждане на идейно-политическо възпитание в социалистически дух е, че то в никакъв случай не трябва да бъде изкуствено, натрапено, откъснато от конкретния учебен материал. Напротив, то трябва да бъде естествена, логическа последица от изучавания материал. Ценни препоръки в това отношение дава съветското списание „География в школе“. Там се казва: „Урокът по география трябва да бъде урок по география. На пръв поглед това е напълно ясно, но в редица случаи урокът по география се заменя с урок по икономика, политика, с доклад по международното положение, в резултат на което страдат географските познания на съветските младежи“ (38, стр. 4). Всичко това напълно важи и за нашите условия.

За да бъде успешно и пълноценно идейно-политическото възпитателно въздействие на учебния материал по икономическа география, учителят трябва предварително да си разясни неговата идейна същност, трябва да обмисли методите на неговото преподаване и психологическото му въздействие върху мислите и чувствата на учащите се. „Идейно-политическото възпитание, казва Т. А. Корман, се изразява двояко: у тях (касае се за учениците, бел. Т. Й.) възникват мисли, често емоционално украсени, и морални емоции, т. е. чувства, обусловени от дълбокото осмисляне на фактите“ (15, стр. 49). И действи-

телно по-голяма ефективност за идейно-политическо възпитание имаме при по-дълбоко осмисляне на фактите.

В зависимост от подготовката на учениците за препоръчване е, щото учителят да ги насочва към самостоятелно обмисляне на фактите, сами да правят заключения, изводи и пр.¹ По такъв начин учениците по-лесно се убеждават, отколкото от наготово дадени им от учителя изводи. „Чрез самостоятелни съждения се възпитават дълбоки, пълноценни убеждения у учащите се“ — подчертава Т. А. Кормац (15, стр. 50).

Спазвайки горните условия, въз основа на конкретния географски материал при уроците по икономическа география на капиталистическите страни можем успешно да проведем идейно-политическо възпитание в социалистически дух, като разобличим капитализма и подчертаем преимуществата на социализма.

В това отношение ще разгледаме примери за идейно-политическото възпитание при разобличаване антагонистичните противоречия на капитализма, отразени в буржоазните учения в икономическата география, в държавния строй на капиталистическите страни, в населението, стопанството и селищата им.

*

1. Идейно-политическото възпитание чрез разобличаване буржоазно-апологетичните учения в икономическата география.

За да бъде успешно образованието и идейно-политическото възпитание при обучението на икономическа география, учителят трябва добре да е овладял и да продължава да овладява основните положения на маркс-ленинската методология в своята наука. Учителят по география трябва да бъде наясно, че най-важните, определящи условия за развитието и географското разпределение на производството по страни и райони се коренят в обществения строй, а географската среда по определението на Й. В. Сталин „безспорно е едно от постоянните и необходими условия за развитието на обществото и тя безспорно влияе върху развитието на обществото — тя ускорява или забавя хода на общественото развитие. Но нейното влияние не е определящо влияние, тъй като измененията и развитието на обществото се развиват несравнено по-бързо, отколкото измененията и развитието на географската среда“¹.

Но въпреки това научно определение за ролята на географската среда в капиталистическия свят има редица учения, които надценяват ролята на природните условия, съзнателно премълчават определящото значение на икономическите условия и сеят явно заблуждение всред учащи и всред възрастни. Разбира се, в капиталистическия свят не случайно икономическата наука, а в това число и икономическата география, е дълбоко проникната с антинаучни, буржоазно-апологетични учения, които имат класово-исторически, надстроечен характер. За класовия характер на икономическата наука още Маркс отбелязва:

¹ Й. В. Сталин, Дialeктически и исторически материализъм, София, 1945, стр. 29.

„Откогато буржоазията завоюва политическата власт, оттогава удари смъртоносният час за буржоазната икономическа наука. Оттогава за буржоазията беше важно не дали тази или друга теория беше правилна или неправилна, а дали тя е вредна или полезна за капитала. Безкористните изследвания отстъпиха място на наемни писачи, безпристрастните научни търсения се замениха с превзета, угодлива аполетика“¹.

Фалшифицирането на буржоазната икономическа наука и поставянето ѝ в услуга на капитализма важи и за икономическата география. Обаче при империализма и особено в периода на всеобщата криза на капитализма, при наличието на социалистическа икономическа система, при все по-голямото изостряне на класовата борба монополистическият капитал започна да проявява още по-големи изисквания към икономическата наука, а в това число и към икономическата география, за „теоретическо обосноваване“ на експанзията, за експлоатация на народите, на отклоняване работничеството от класовата борба, на прикриване антагонистичните противоречия на капитализма и търсене причините за мизерията и нищетата на трудещите се не в същността на капитализма, а другаде — в природните условия, в расата и пр. Ето защо редица антинаучни учения, като географски детерминизъм, хорологизъм, геополитика, космополитизъм, расизъм, неомалтусианство и други, все повече и повече се ширят в капиталистическия свят.

Разобличаването на тези антинаучни учения в икономическата география има голямо идейно-политическо значение. Така учениците ще схванат порочния характер на икономическата география при капитализма. Наистина тези учения не се изучават в специални уроци, но учителят по география трябва да бъде добре запознат с тях, за да може да ги разобличава пред учениците. Това може да стане най-успешно при обобщаващи или преговорни уроци. Много полезна в това отношение е работата на А. С. Добров (8, стр. 11—52).

За пример ще посочим само какво идейно-политическо възпитание се постига при успешно разобличаване на неомалтусианството. Това учение напоследък твърде много се шири в капиталистическия свят и има за цел да прикрие антагонистичните противоречия на капитализма, да отклони трудещите се от класовата борба и да направи психологическа подготовка за трета световна война. То е типична аполгия на капитализма.

Буржоазните лакеи извадиха из архивите реакционното учение на английския духовник Роберт Томас Малтус и се силят да докажат, че кризите, страданията, мизерията на хората се дължат на пренаселеност на земното кълбо. Те учат, че източниците за прехрана постоянно намалявали. Намалявал добивът от почвата, пустините настъпвали срещу обработваемите земи, нашата планета била вече ограбена, а броят на хората постоянно се увеличавал, поради което част от населението ставало излишно.

Достатъчно е да запознаем учениците с книгите „Лът към спасение“ от Вилиям Фогт и „Нашата ограбена планета“ от Ферфилд Осборн, за да лъсне с цялата си човеконенавистническа и лъженаучна

¹ К. Маркс, Капитал, т. I, стр. 13.

светлина учението на неомалтусианците. И двете книги са издадени в Съединените щати през 1948 г. В тези книги се развива мисълта, че земята е вече ограбена планета, че никакви подобрения и усъвършенствувания не са в състояние да възвърнат плодородието на почвата, да увеличат обработваемите земи и да осигурят изхранването на днешното население на земята. Фогт учи, че с увеличаване на населението възможностите за прехрана все повече и повече намаляват. Затова той „открива“ пътя за „спасение“ на човечеството в намаляване броя на хората. Според него на земното кълбо могат да живеят от 500 до 900 милиона души, което ще рече, че най-малко 1,6 милиарда души днес са излишни. Фогт препоръчва изстребление на милиони хора, за да могат другите да живеят добре. Той съжалява, че хитлеристките людоеди унищожили малко хора в Европа. Без ни най-малки признаци на срам човеконенавистникът Фогт пише: „От гледището на цялото човечество гладът в Китай се явява не само желателен, но и необходим“ (10, стр. 14). По-нататък той добавя: „Най-страшната трагедия за Китай би била снижение смъртността на населението“ (10, стр. 14).

Пастър и другите бактериолози и лекари, които чрез откритията си дадоха възможност на хората успешно да се борят с болестите, за Фогт са престъпници спрямо човечеството. За тях той казва, че „трябва да носят отговорност за продължаване живота на милиони обедняващи хора“ (10, стр. 14).

Според Фогт болестите, епидемиите, гладът, войните, масовата смърт и пр. са благоденствия, които възстановяват равновесието между броя на хората и възможностите на земята за изхранването им. Като мярка за намаляване броя на хората човеконенавистникът Фогт препоръчва и кастрирането на бедните, според него малоценни хора.

Съзнателното и целеустремно изтъкване на всичко това ще бъде ценен принос в идейно-политическото възпитание на учащите се. При това необходимо е да се подчертае и обстоятелството, че авторът на тази зверска пропаганда е богато възнаграден от своите господари — американските монополисти. Книгата на Фогт получи премия за най-хубавата книга, излязла през съответния месец в Съединените щати.

През последните години в капиталистическия свят неомалтусианството се разпространява все повече и повече. Явно свидетелство за това са издадените през 1951 г. книги от Е. Пендел, Б. Расел и П. Ребу (1, стр. 73—80). Тези лакеи на монополистичния капитал се стремят по „научен“ път да докажат необходимостта от трета световна война. Така например Пендел открито пише: „Пренаселеността, като достигне определени размери, заставя хората да воюват, за да запазят възможностите си за съществуване“, и по-нататък добавя: „Войните, болестите, гладът и недояждането — ето основните процеси, с помощта на които се съкръщава населението“ (2, стр. 31).

Ето до какво падение може да достигне науката, когато тя се постави в услуга на монополистичния капитал. Тези автори напълно съзнателно скриват истинските причини за войните — алчните стремежи на капиталистите за трупане максимални печалби чрез ограбване на милиони трудещи се и чрез проливане на реки от човешка кръв...

Неомалтусианците учат, че източниците за прехрана [намаляват и голяма част от населението била излишна. Защо тогава всяка година капиталистите унищожават огромни количества картофи, пшеница, кафе, мляко, плодове и още много други храни? Следователно при капитализма съществуват на едно и също място „излишни храни“ и „излишни“ гърла. За здравата логика тези неща са несъвместими. Но капитализмът отдавна е скъсал със здравата логика.

На XVI конгрес на ВКП(б), съпоставяйки резултатите от капиталистическата и социалистическата стопанска система, Й. В. Сталин убедително посочи: „Трябва да се подчертае, че стопанската система, която не знае где да тури „излишъците“ от своето производство и е принудена да ги изгори в момент, когато в масите царят нуждата и безработицата, глад и разорение — такава стопанска система сама произнася смъртната си присъда.“¹

Необходимо е учителят да обори неомалтусианството, като обясни, че природните богатства на земното кълбо при сегашните достижения на науката и техниката, при рационалното им използване в интерес на трудещите се са в състояние да изхранят далеч по-многобройно от днешното население на земята. Примери в това отношение можем да почерпим от огромните достижения на стопанството в Съветския съюз. Свстовно известният съветски учен Василий Робертович Вилямс доказва възможността за непрекъснатото увеличаване плодородието на почвата, а практиката на съветското земеделие потвърди учението му.

При разясняване на тези въпроси учениците ще се убедят, че нищетата и мизерията на хората при капитализма не се дължат на техния брой, а се крият в самата същност на капитализма, почиваща на експлоатацията на човек от човека. При тези разяснения учениците трябва да схванат, че социализмът им чертае блестящо бъдеще, че напредъкът на науката и техниката разкрива огромни, неизчерпаеми възможности за различното изхранване на милиарди и милиарди хора. Те трябва да напуснат училището с голям оптимизъм, добре да схванат корисните класови интереси на буржоазията, отразени в различните неомалтусиански и други учения, да разбиват военнлюбивите теории на капиталистите и да станат съзнателни борци за мир и народна демокрация.

Изобщо при разобличаването на буржоазните учения в икономическата география се разкриват прогнилите позиции на капитализма и се укрепва още повече възпитанието на учащите се в социалистически дух.

*

2° Идеино-политическото възпитание при изучаване държавния строй и населението на капиталистическите страни.

¹ Й. В. Сталин, Сочинения, т. 12, изд. 3, стр. 323.

При изучаване държавния строй на капиталистическите страни можем и трябва да разобличаваме същността на буржоазната демокрация, за която Й. В. Сталин казва:

„Няма и не може да има при капитализма действително участие на експлоатираните маси в управлението на страната. Демокрацията при капитализма е демокрация капиталистическа, демокрация на експлоататорското меншенство, крепящо се на ограничаване правата на експлоатираното болшинство и насочено срещу това болшинство.“¹ Потвърждение на тази мисъл можем да намерим при разглеждане на управлението на коя и да е от капиталистическите страни. А това има голямо значение за правилното идейно-политическо възпитание. Така учениците ще се убедят в преимуществата на народната пред буржоазната демокрация и активно ще съдействуват за укрепването на нашия народнодемократичен строй.

Когато изучаваме управлението на страните с развит капитализъм, трябва да изтъкнем, че там властта е съсредоточена в ръцете на едната буржоазия, на монополистите, крепителите на реакцията.

Голямо идейно-политическо значение има изтъкването на „поднижняване държавния апарат от монополите“. Това още по-ясно разкрива лъжедемократичния, буржоазно-експлоататорски характер на управлението на тези страни.

Държавната власт в капиталистическите страни е в ръцете на господстващите класи. Избирателните права на трудещите се са ограничени с имотен ценз, изпити и пр. Трудещите са лишени от правото свободно да се борят за подобрене на своето положение. Особено силно са обезправени народите от цветните раси.

Когато разглеждаме управлението на икономически изостаналите, полунезависими страни, като Турция, Иран, Португалия, страните на Латинска Америка и др., трябва да заострим вниманието на учениците върху факта, че в тези страни държавната власт е съсредоточена в ръцете на поземлената аристокрация и на буржоазията. Цялото законодателство там е нагодено в интерес на господстващите класи, против интересите на отруденото селячество и работничество. В Турция, Иран и в редица капиталистически страни все още съществуват феодално-правни отношения, които нямат нищо общо с каквато и да е демокрация. Там голяма част от селяните са просто закрепостени към земите на едрите земевладелци, които имат права на господари, съдии, настойници и пр.

Преподаваме ли за колониалните страни, трябва да изтъкнем, че там народите са най-силно обезправени. Например от 20 000 000 жители на Нигерия само 5000 жители се ползват с избирателни права, но и техните представители нямат почти никакви права в законодателния съвет на тази колония (20).

Редица капиталистически страни, като Съединените щати, Западна Германия, Испания, Франция, Гърция, Турция и др., тръгнаха по пътя

¹ Цитирано по В. Червенков, Принудительный труд в странах капитала 1950.

на фашизма. Тук трябва да се разясни, че „фашизмът, както казва Й. В Сталин, е реакционна сила, опитваща се по пътя на насилието да запази стария ред“¹. Така учащите се ще разберат защо се прилагат насилническите мерки в капиталистическите страни. Подложена са на преследване водачите, а на места и членовете на комунистическите партии, профсъюзни дейатели, борци за мир, честни учени и пр.

При преподаване икономическа география на капиталистическите страни трябва да се обръща особено голямо внимание на ролята на комунистическите партии като партии, които водят борба за подобряване жизнения и културен уровень на трудещите се, за демократични свободи, за мир и братска солидарност между народите. Да се подчертава непрестанното увеличаване силата и мощта на комунистическите партии. Така учениците ще се убедят, че силите на демокрацията, мира и прогреса от ден на ден растат все повече и повече.

При изучаване населението на капиталистическите страни имаме отлични възможности да проведем идейно-политическо възпитание, като заострим вниманието на учащите се върху други антагонистични противоречия на капитализма, отразени в забавяне естествения прираст на населението, в рязкото му класово разслоение, в относителното и абсолютно обедняване на работническата класа, в расовата дискриминация, безработица и пр.

Упадъкът в естествения прираст на населението при капитализма е признак на загниването на този обществен строй. Най-добре е този упадък да се анализира чрез график и се сравнява с възхода на естествения прираст на населението при социализма или при страните с народна демокрация.

Например при населението на Великобритания трябва да изтъкнем, че при възхода на капитализма естественият прираст на населението е бил много по-голям, отколкото при феодализма. Към средата на миналия век той е достигнал 20‰, но със загниването на капитализма, с влошаване условията за прехрана раждаемостта започна да намалява и естественият прираст на населението започна системно да запада, като от 14‰ през 1881 г. той спадна на 10‰ през 1911 г., а през целия период между Първата и Втората световна война той бе все под 5‰. Според изчисленията на английските демографи, ако този прираст се запази и за в бъдеще то след по-малко от 100 години населението на Великобритания ще намалее с цели 14 милиона души (18).

Такива примери могат да се посочат за всеки урок при изучаване на капиталистическите страни. А изобщо изтъкване намаляването на естествения прираст на населението на капиталистическите страни има голямо идейно-политическо значение. То показва, че капиталистическата икономическа система тормози развитието на населението. При разглеждането на тези въпроси учителят трябва да заостри вниманието на учениците върху въпроса за непрекъснатото увеличаване естествения прираст на населението при социализма. Сравненията в това от

¹ Й. В. Сталин, Въпроси ленинизма, изд. 10, стр. 608.

ни са много показателни. Така например естественият прираст на населението у нас от 8,5‰ през 1940 г. достигна 13‰ през 1950 г. Изобщо съпоставяне упадъка на естествения прираст на населението при капитализма с увеличаването на този прираст в страните с народна демокрация и Съветския съюз ще затвърди още повече убеждението у учащите се за превъзходството на социализма над загиващия, обречен от историята на умиращия капитализъм.

Друга особеност от този дял на уроците, изтъкването на която също има голямо идейно-политическо значение е въпросът за класовото разслоение на населението при капитализма. Това е резултат на самата същност на капитализма, на капиталистическия закон за концентрация и централизация на производството. Разясняването на този въпрос трябва добре да се свърже с разоряването и пролетаризирането на дребните производители при капитализма и натрупването на огромни богатства в ръцете на малък брой капиталисти.

Разбира се, буржоазните икономисти и географи се стремят да премълчат тези процеси, да ги замаскират със „средни“ данни за разпределение на народния доход и пр. Затова трябва критично да се отнасяме към данните на буржоазната статистика. Но класиците на марксизма-ленинизма, съветските учени и някои прогресивни учени от капиталистическите страни ни дават достатъчно данни, които успешно можем да използваме, за да илюстрираме класовото разслоение на населението.

Още в 1854 г. Маркс писа: „В никоя друга страна промеждувътният слой между милионери, командувачи цели промишлени армии, и наемни работници, бедно преживяващи ден за ден, не са били така основно изметени от лицето на земята както във Великобритания. В тази страна няма както в континентална Европа многобройна класа на селяни и занаятчии... във Великобритания се извърши пълен разрыв между собствеността и труда.“¹ Този процес, отбелязан от Маркс, е довел до рязко класово разслоение на населението във Великобритания. Днес 90% от активното население на тази страна са работници и служачи, 6% са дребни стопани, които преживяват от собствен труд и 4% са капиталисти, които експлоатират чужд труд. При анализа на тези данни учителят трябва да отбележи, че капиталистите във Великобритания, въпреки че са само 4% от активното население, получават 55% от народния доход, а огромното мнозинство от населението — трудещите се, които представляват 96% от населението, получават само 45% от народния доход на страната. Необходимо е да се изтъкне още и това, че поради особеното развитие на капитализма в Англия голяма част от капиталистите са типични рентриери.

Съзнателното и целеустремено отбелязване и разясняване на тези данни има голямо идейно-политическо значение за учащите се, защото те схващат до каква степен е стигнало класовото разслоение на на-

¹ Цитирамо по А. Миленковский, Великобритания, 1947.

селението, как едно меншинство се е обогатило и се обогатява за сметка на обедняването на болшинството от народа — работническата класа.

При същия урок трябва да се отбележи и разясни съществуването и на работническа аристокрация във Великобритания, подкупената част от квалифицираното работничество, което буржоазията заплаща по-добре с цел да разедини силите на работническата класа и да притъпи нейното революционно жило.

Изобщо данните за населението на капиталистическите страни трябва да се разглеждат през призмата на обществения строй на дадената страна. Това важи и за професионалния състав на населението. Ето защо при населението на Великобритания може да се изтъкне и фактът, че процентът на населението, заето в домашна прислуга (12%), е двойно по-голям от процента на населението, заето в селското стопанство (6%).

Отлични примери за голямо класово разслоение на населението трябва да посочим и при уроците за Съединените щати. В тази страна 1% от населението владее 59% от богатствата на страната, а огромното мнозинство, което представлява 87% от населението, владее само 8% от богатствата. Тези данни могат да убедят учениците, че капиталистическата икономическа система осигурява огромни богатства и разкошен живот за експлоаторите, а обрича трудещите се на нечувана мизерия. Но за да се схванат тези неща още по-добре, необходимо е да се онагледят данните. За целта най-практични са комбинирани концентрични кръгови диаграми с вътрешен кръг за класовото разслоение на населението в проценти и с външен кръг за припадащото им се съответно процентно разпределение на богатствата. Това бързо дава голям и твърде полезен ефект при идейно-политическата заостреност на обучението.

Преподаваме ли за Съединените щати, трябва да разобличим прехваления от буржоазията „американски начин на живот“. Учениците трябва да разберат, че американският начин на живот е с две лица — разкош за едрите капиталисти и мизерия за широките трудещи се маси. Тези въпроси трябва така да се преподават, че със силата на самите факти учениците действително да се убедят в порочността на американския начин на живот. В това отношение необходимо е да се приведат данните от Националната конференция по изхранването на населението в Съединените щати, която през 1941 г. установи, че 45 милиона американци се изхранват крайно лошо, а това прави $\frac{1}{3}$ от населението на страната. От друга страна според изчисления, направени в Калифорнийския университет, за нормалното изхранване на едно средно американско семейство от 4 души през 1947 г. са били необходими годишно най-малко 3894 долара. А статистическите данни показват, че същата година 76% от семействата в Съединените щати са имали доход много по-малък от 4000 долара. Тези данни от американски произход, макар че скриват част от истината, все пак красноречиво доказват, че $\frac{2}{3}$ от населението на тази страна не разполага с необходимия екзистен-

минимум. При това мизерията обхваща все по-голяма част от населението на Съединените щати. Докато през 1929 г. 59% от американските семейства не разполагали с доходи за минимално изхранване, то през 1947 г. 76% от семействата в страната били в същото състояние (23). Ето такъв е „американският начин на живот“.

При изучаване населението на капиталистическите страни трябва да се разясни и въпросът за все по-голямото абсолютно и относително обедняване на работническата класа. Не случайно В. И. Ленин казва: „Работниците обедняват абсолютно, т. е. стават по-бедни, отколкото са били по-рано, принудени са да живеят по-лошо, да се хранят по-бедно, повече да не си дояждат...¹ И действително според данните на официалната американска статистика за периода от 1909 до 1939 г. средно годишното потребление на човек в Щатите е намаляло за пшеничния хляб с 26,5%, за место — с 15,4%, за плодовете — с 5% и пр. За същия период съответното употребление на евтини храни, например сух фасул, се е увеличило с 36% (23).

Разбира се, тези средни данни още не ни разкриват голямата мизерия, в която тъне работническата класа в Съединените щати. Интересни данни в това отношение привеждат В. Шпарлински (23) и А. Кац (14). Анализирайки статистическите данни, те доказват, че работническата класа в Съединените щати обеднява все повече и повече, на нея се пада все по-малък дял от народния доход. Така например работниците и служащите, които са 80% от населението на тази страна, през 1900 г. са получили 56,7% от народния доход, през 1920 г. — 52,5%, през 1940 г. — 47,4%, а през 1951 г. получили само 41,9% от народния доход (14).

Разясняването на въпроса за относителното и абсолютно обедняване на работническата класа при капитализма имат голямо значение за идейно-политическото възпитание на учащите се. Разберат ли го учениците, пред тях ще се разкрие една голяма и неизлечима язва на капитализма. Те ще се убедят, че трудещите се могат да подобрят своето положение само когато съборят капитализма и построят свое, социалистическо общество. Тук учителят трябва дебело да подчертае и с данни да подкрепи, че в Съветския съюз и в страните с народна демокрация непрекъснато се подобрява жизненият и културен уровень на трудещите се, че народният доход там се разпределя в техен интерес. Това ще бъде още един принос, който ще затвърди у учениците убеждението за преимуществата на социализма над капитализма.

При изучаване населението на капиталистическите страни се разкриват възможности за разобличаване расизма и расовата дискриминация. Това можем да направим най-добре при уроците за Германия, Съединените щати, Южноафриканския съюз и др. В случая трябва да се разясни лъженаучният характер на расизма за непълноценността на расите и използването му за „озаконяване“ експло-

¹ В. И. Ленин, Сочинения, т. 18, изд. 3, стр. 405.

атацията над цветните и колониални народи. Тези свои пъклени класови интереси капиталистите прикриват под булото на лъженауката. Позовавайки се на географския детерминизъм, лакеите на империализма учат, че цветните, според тях непълноценни раси, оставени сами на себе си, не ще могат да се управляват, не ще могат да въздворят ред, не ще могат да си организират добро стопанство, изобщо не ще могат да вървят по пътя на прогреса без помощта на белите хора. С това „учените“-расисти искат да оправдаят цялата колониална система и жестоката експлоатация над другите и особено над цветните народи. Тази апологетика на империализма намира своя най-висок израз у английския писател Киплинг, който посочи, че на хората от бялата раса лежи „високата цивилизаторска мисия“ да управляват цветните народи. Тази мисия той лицемерно нарече „бреме на белия човек“. И действително в училищата на Великобритания все още се провежда възпитание в духа на това „бреме на белия човек“.

Разясним ли класово-експлоататорския характер на расизма, учениците лесно ще се убедят в същността на това „бреме“. У тях ще възникне мисълта, щом като колониите са бреме за капиталистите, то защо те не се отърсят от тази тежест, защо не оставят колониалните народи на свобода, защото така жестоко потушават национално-освободителните им движения.

Примери за расова дискриминация могат да се посочат при много уроци, но тя е най-типична за Съединените щати и за колониалните владения на Великобритания, Франция, Холандия и Белгия. Примерите за расовата дискриминация трябва да бъдат конкретни съдържателни, да запознават учениците с действително тежкото расово дискриминирано положение на съответните народи. В никой случай то не трябва да се характеризира с общи думи „тежко положение“, „онеправдани са“, „пъшкат под робство“ и пр.

За пример ще посочим разглеждането на расовата дискриминация в Южноафриканския съюз. Негрите и другите цветни представляват около 80% от населението на тази страна. Но по силата на расистките закони в този английски доминион те са подложени на редица унижения от белите — капиталисти. Негрите са лишени от избиращелни права, не могат да живеят, където искат в своята родина, не могат да се движат из страната без предварително разрешение, забранено им е да посещават редица заведения и пр. На много места пред кафенета, театри, ресторанти и пр. висят надписи „Забранено за кучета и негри“. В Южноафриканския съюз негрите са задължени да пътуват отделно от белите в лошо поддържани нехигиенични вагони. Те не могат да живеят в градовете наред с белите хора. За тях са отделени „специални“ квартали, на няколко километра отдалечени от градовете, без водопровод, канализация, осветление и пр. Негрите не могат да се движат из града на белите след 9 часа вечерта и преди 6 часа сутринта. Изобщо за негрите и за другите цветни в Южноафриканския съюз има още много ограничения и унижения, които целят да улеснят експлоатацията им от капиталистите.

Типична в това отношение е нашироко практикуваната система на резервати — места, определени само за живеене на негри. Но това съвсем не ще рече, че капиталистите са оставили негрите на свобода, за да живеят щастливо. Напротив, капиталистите-колонизатори са отнели земите на негрите и насила са ги натикали в най-неплодородните планински, полупустинни, безводни или блатисти бедни части на родината им. Негрите нямат право да владеят земи вън от резерватите. В тях живеят над 4 милиона негри, претоварени с всевъзможни данъци. Това са най-гъсто населените части на страната. Докато в целия доминион средно на *кв. км* живеят по 10 души, то в резерватите, въпреки че са най-неплодородните части на страната, на *кв. км* се падат по 66 души (12). Негрите не са в състояние да се изхранят в резерватите. Отрупани с много данъци и без помощ от държавата, те водят жалко съществуване. Гладът и мизерията ги принуждават да търсят работа при капиталистите — бели в обширните им плантации, животновъдни ферми, рудници, фабрики и пр.

По такъв начин чрез системата на резервати капиталистите-колонизатори си осигуряват постоянен приток на евтина работна ръка.

Росовата дискриминация над негрите в Южноафриканския съюз се изразява още в това, че за тях се отрежда най-тежката, груба и нехигиенична работа в рудниците, фабриките и пр. До квалифициран труд почти не се допускат негри. Обаче най-тежка за негрите и най-доходна за колонизаторите е расовата дискриминация по отношение заплащането на труда. За една и съща работа негрите получават средно 10 пъти по-малко възнаграждение, отколкото експлоатираните бели работници. И това е само защото негрите са от друга, непълноценна за империалистите раса!...

При разясняването на всички тези въпроси на базата на конкретни данни у учениците ще възникне и ще се укрепи мисълта, че при капитализма в услуга на експлоататорите се използва лъженауката. Ще се разбере, че расизмът е типично антинаучно учение от типа на надстройките, с помощта на което се цели укрепване на базата — капиталистическия строй и намиране възможности за лесно натрупване на големи печалби.

Необходимо е да се разясни още, че в периода на всеобщата криза на капитализма с изострянето на класовата борба расовата дискриминация се засилва все повече и повече. Това явление е особено типично за Съединени е щати, гдемо расовата дискриминация над негрите по старите на Н. Николаев (26) не представлява никаква изживяваща се останка от робското положение, а напротив, през последните години тя се засилва все повече и повече. Изясняването на този въпрос ще спомогне да се схване още по-добре същността на расизма. В това отношение трябва да се изтъкне и борбата на колониалните и други народи срещу расизма, тяхното нарастващо класоосъзнаване, ролята на профсъюзите и най-вече на компартиите в съответните страни.

Изобщо разкриването на класовата същност на расизма допринася твърде много за правилното идейно-политическо възпитание на младежта. У нея възникват чувства за международна солидарност, за братство между народите независимо от цвета на тяхната кожа.

При изучаване населението на капиталистическите страни можем да бичуваме още редица пороци на капитализма, като национален гнет, безработица, малограмотност и пр.

Идейно-политическото възпитание в духа на социализма ще спечели твърде много, ако сравняваме със Съветския съюз и със страните с народна демокрация, гдето въпросите, свързани с населението—национални, расови, културни и пр.,—са най-правилно разрешени. Някогашните колониални народи на царска Русия—узбеки, таджики, казахи и др., днес са пълноправни членове на семейството на съветските народи.

При разобличаване на расизма учителят трябва да използва ценните трудове на прогресивния руски географ и етнограф Н. Н. Миклухо-Маклай и да изтъкне големите достижения на представителите на цветните раси в областта на науката, изкуството и културата.

*

3. Идейно-политическото възпитание при изучаване народното стопанство на капиталистическите страни.

Този дял от уроците по икономическа география ни предлага богати възможности за провеждане идейно-политическо възпитание чрез разкриване антагонистичните противоречия на капитализма, отразени в стопанството на съответните страни. Още при общата характеристика на стопанството на дадена капиталистическа страна на базата на конкретни данни преподавателят трябва да илюстрира недъзите и непримиримите противоречия на капитализма, отразени в структурата на народното стопанство, в темпа на неговото развитие, в географското му разпределение и пр.

В капиталистическия свят тези въпроси съзнателно се премълчават, за да се отклони вниманието на учащите се от пороците на капитализма. Затова там по-подробно се изучават отраслите на стопанството, особено селското стопанство, и микрорайоните на страната, като главно се търси зависимостта на стопанството от природните условия.

Още при общата характеристика на народното стопанство на капиталистическите страни трябва да се изтъкне, че стопанството не се развива планомерно, цялостно, не в интерес на народа, а се развиват главно тези отрасли, които носят най-лесни и най-големи печалби за капиталистите, били те местни или чуждестранни. Ето защо структурата на стопанството на капиталистическите страни се характеризира с уродливост и диспропорция между отраслите. Например в страните с развит капитализъм селското стопанство е много по-изостанало в срав-

нение със силно развитата промишленост. В икономически изостаналите страни главен отрасъл е селското стопанство, а промишлеността е много по-слабо развита. При това там промишлеността е предимно лека, която по-лесно носи големи печалби.

Освен това уродливостта в структурата на народното стопанство е резултат и на неравномерното развитие на капиталистическите страни. Капиталистичните и особено монополистичните обединения от империалистическите страни, за да осигурят пазари за индустриалните си произведения, съзнателно задържат развитието на промишлеността в другите и особено в икономически изостаналите страни. Ето защо в тези страни се развива предимно леката промишленост, и то тези клонове от нея, които не са конкурентни за произведенията на чуждестранните капиталисти. Поради тези експлоататорски интереси на буржоазията в икономически изостаналите страни тежката промишленост, която има голямо значение за развитието на всички клонове от народното стопанство, е слабо развита. Това важи особено много за най-важните клонове на тежката промишленост, като металургия, химическа промишленост и машиностроене. Не случайно те са съсредоточени предимно в малък брой икономически развити империалистически страни.

За да си осигурят суровини за металургията, за химическата промишленост и др., империалистите допускат и дори стимулират в икономически изостаналите страни развитието само на тези клонове от тежката промишленост, които са свързани с добиването на полезни изкопаеми. Така например те са превърнали Турция в доставчик на хромова руда; Малая, Индонезия и Боливия — в доставчик на калаени руди; Тунис — на фосфати; арабските страни, Иран и Венецуела — в източник на петрол и пр. Но тук преподавателят трябва дебело да подчертае, че тези клонове от тежката промишленост са развити в икономически изостаналите страни не за да подпомагат народното им стопанство, а само за да снабдяват империалистическите страни с необходимите им суровини.

Изобщо при характеризизиране структурата на народното стопанство на капиталистическите страни преподавателят трябва да наблегне на хаотичното, едностранчиво, уродливо съотношение и развитие на стопанските отрасли, което не е резултат на природните условия, а се дължи изключително на експлоататорските интереси на местните или чуждестранни капиталисти, произтичащо от частната собственост на средствата за производство.

Целеустременото разясняване на всичко това и сравняването му с планомерното развитие на народното стопанство при социализма ще затвърди убеждението у учащите се, че капиталистическата икономическа система не е в състояние да развива стопанството в интерес на народа.

Типична проява на едностранчивост в стопанството на страните, които се намират под зависимостта на империалистите, е монокултурата. Разясняването на нейната същност спомага за правилното

идейно-политическо възпитание. Учениците трябва да разберат, че капиталистите, за да си осигурят евтини източници на суровини са превърнали цели страни и райони в доставчици на памук, вълна, каучук, месо, плодове и др.

Например при урока за Средна Америка можем да се спрем на монокултурата в Куба. Тази страна е превърната в производител на захарна тръстика и тютюн. При територия почти колкото нашата страна и при население около 5 милиона души Куба произвежда средно годишно 5—6 милиона тона захар, т. е. по един тон на човек. Обаче това средно число още нищо не ни говори за голямата мизерия на широките народни маси, които произвеждат захарта, но малко се ползват от нея.

При анализиране на този пример преподавателят трябва да разясни гибелните последствия от монокултурата и от господството на американските капиталисти върху народното стопанство и върху положението на работническата класа в Куба. При това трябва да се изтъкне, че представителите на монополистичния капитал от Съединените щати разориха стопанството на Куба, закупили на безценица или направо експроприираха най-плодородните земи в страната и днес владеят 78% от обработваемата ѝ площ. Освен това тези капиталисти в Куба владеят още 50% от железопътните линии, цялото трамвайно движение, всички телефонни линии, 80% от производството на захарта, 95% от производството на електроенергия и пр. Те са господари на икономическия живот в тази страна и са я превърнали в доставчик на захар и тютюн. Затова селяните в Куба, обработвайки чужда земя, не могат да произвеждат каквото им е необходимо. Те са принудени да произвеждат това, което им заповядат собствениците на плантации — американските монополисти. Разбира се, преди настаняването на американските хищници в страната са били произвеждани зърнени храни, месо и много други храни за местното население. Обаче новите владетели на земи в стремежа си за повече печалби станаха причина да се разширят по-доходните за тях земеделски култури като захарна тръстика и тютюн. По такъв начин плантаторите спечелиха двустранно. Разширявайки площта на експортните култури и лишавайки местното население от възможности да произвежда храни, те го принудиха да купува внасяните от Съединените щати пшеница, месо и други продоволствия. Така експлоатацията стана двойна — един път при евтиното заплащане на труда в плантациите и втори път при продаване на високи цени внасяните храни и други стоки.

При разглеждането на тези въпроси трябва дебело да се подчертае, че с въвеждането на монокултурата стопанството на Куба стана напълно зависимо от американските монополисти, от цените на захарта на международния пазар и се разви съвсем едностранно. Прекомерно голямото развитие на захарната и тютюневата промишленост силно контрастира със съвсем изостаналите други клонове на про-

мишлеността. Всичко това е типично уродливо развитие на народното стопанство.

Днес американските монополисти продължават да тормозят развитието на редица отрасли от промишлеността на Куба, силно влияят върху политическия живот, като поддържат реакцията в страната, удължават работния ден, създават безработица, намаляват заплатите и изобщо подлагат на все по-голяма експлоатация работническата класа в тази страна. Така учащите се ще разберат, че многото захар в Куба съвсем не подслажда, но, напротив, силно огорчава живота на трудещите се, които години наред водят борба срещу поробителите на своята страна.

Друг характерен белег за капиталистическите страни, изтъкването на който засилва идейно-политическото възпитание, е темпът в развитието на стопанството. При анализирането му учащите се ще схванат каква е била и каква е сега тенденцията в развитието на стопанството и ще могат да направят заключение за неговото бъдещо развитие. А това има особено голямо възпитателно значение.

На базата на конкретни данни от икономическата география на капиталистическите страни трябва да се потвърди, че капиталистическият строй, основан на частната собственост на средствата за производство, не е във състояние да осигури бързо, непрекъснато и прогресивно развитие на народното стопанство. А в периода на всеобщата криза на капитализма при все повече и повече засилващите се противоречия в капиталистическите страни темпът в стопанското им развитие става още по-неравномерен и по-бавен, а дори се характеризира и с значителен упадък.

В това отношение сравняването на неравномерния и бавен темп в развитието на стопанството при капитализма с бързия и прогресивен темп в развитието на стопанството при социализма има особено голямо възпитателно значение. По такъв начин учениците още един път ще се убедят, че капитализмът вече е изиграл ролята си, старее, тежко боледува, разлага се, не е в състояние да осигури непрекъснато и бързо развитие на народното стопанство и затова неминуемо трябва да бъде заменен с новия, жизнеспособен, социалистически строй, осигуряващ непрекъснато и бързо стопанско развитие.

Всичко това можем твърде лесно да постигнем чрез използване на специални графици, които нагледно ни показват развитието на дадено производство по години за изучаваната страна. Но в това отношение идейно-политическото възпитание би било още по-сполучливо, ако се използват графици за развитието на дадено производство за един и същ период от време за Съветския съюз, Съединените щати, Великобритания, Франция или коя и да е от изучаваните капиталистически страни. За по-нови периоди можем да използваме такива паралелни графици за страните с народна демокрация и капиталистическите страни.

Ценен принос в идейно-политическото възпитание се постига чрез умелото анализиране на сравнителни таблици (а още по-добре графици),

които убедително ни показват, от една страна, бързия социалистически темп в развитието на промишлеността в СССР и, от друга страна — бавният темп в развитието на този отрасъл в капиталистическите страни. За образец в това отношение може да ни служи таблицата, която привежда Г. М. Маленков¹.

Нарастване на промишлената продукция в СССР и в капиталистическите страни за 1929—1951 г. (в проценти спрямо 1929 г.)

	1929 г.	1939 г.	1946 г.	1948 г.	1950 г.	1951 г.
СССР . . .	100	552	466	721	1082	1266
САЩ . . .	100	99	155	175	182	200
Англия . . .	100	123	112	135	157	160
Франция . . .	100	80	63	85	92	104
Италия . . .	100	108	72	97	118	134

Тази таблица ни разкрива две линии в развитието на стопанството. Тук преподавателят трябва целеустремено да разясни бързия, непрекъснат възход на промишлеността в СССР, непознаващ кризи, развиващ се „в интерес на осигуряване максималното задоволяване материалните и културни потребности на обществото“² . . . Този възход се дължи на социалистическия обществен строй, на заменянето старите производствени отношения с нови производствени отношения, съответстващи на характера на производителните сили, улесняващи тяхното по-нататъшно развитие. Ето защо промишленото производство в СССР през 1951 г. се увеличи с 1160% в сравнение с 1929 година.

От друга страна таблицата ни показва и бавния темп в развитието на промишлената продукция в капиталистическите страни. Необходимо е в случая учителят дебело да подчертае съвременния характер на капиталистическата икономика, която се развива не в интерес на обществото, а в интерес на осигуряването максимална печалба за капиталистите чрез експлоатация, разоряване и обедняване на мнозинството от населението на дадена страна, чрез заробване и систематично ограбване на народите на другите страни, особено на изостаналите страни, най-после чрез войни и милитаризиране на народното стопанство, както учи Й. В. Сталин.

Преподавателят трябва да обясни, че производствените отношения в капиталистическите страни вече са остарели, не съответствуват на характера на производителните сили, тормозят тяхното развитие, в резултат на което промишленото производство за периода от 1929 г. до 1951 г. се е увеличило с 4% в Франция, с 34% в Италия, с 60% в Англия и със 100% в Съединените щати.

Целеустременото изтъкване на всичко това ще засили убеждението у учащите се в превъзходството на социалистическия строй над загиващия, разяждащ се от непримирими противоречия капиталистически строй.

¹ Г. М. Маленков, отчетен доклад . . . 1952, стр. 5.

² Й. В. Сталин, Икономически проблеми на социализма, 1952, стр. 34.

В курса по икономическа география могат да бъдат илюстрирани още редица непримирими противоречия на капитализма. Така например при изучаване географията на селското стопанство на капиталистическите страни трябва да се заостри вниманието на учениците върху факта, че земята като най-важно средство за производство в селското стопанство при капитализма се използва и като средство за експлоатиране на трудещите се селяни. Затова в нито една капиталистическа страна не е и не може да бъде разрешен справедливият принцип „земята на този, който я обработва“. Законът за концентрация на капиталистическото производство важи и за селското стопанство. Ето защо учителят трябва да обърне сериозно внимание върху разоряването на дребните земевладелци, върху обезземляването и пролетаризирането им, от една страна, и концентрация на земите в ръцете на едрите земевладелци, от друга страна.

Голямо възпитателно значение има разглеждането и на въпроса за земната рента в различните капиталистически страни, чрез системата на която трудовете селяни са принудени да се лишават от голяма — в някои случаи дори $\frac{3}{4}$ — част от добивите на своя труд. Тук трябва дебело да се подчертае паразитната класа на едрите земевладелци, особено в икономически изостаналите страни, гдето те живеят изключително от наеми на земите, т. е. на гърба на ограбеното селячество. Ясно трябва да си подчертае, че тази паразитна класа все още използва дори докапиталистически начини на експлоатация — принудителен труд, безплатно обработване на земи, подаръци при различни поводи, вземане в робство за неизплатен дълг и пр. Не случайно тази класа е най-важната опора на реакцията в икономически изостаналите страни. По пътя на насилиято, чрез фашизирането на страните тя се стреми да запази за по-дълго време тези свои източници на нетрудови доходи.

Изобщо анализирането на тежкото положение на селските и особено обезземлените маси в капиталистическите страни ще възбуди у учениците мисълта, че единственият път за подобряване положението на селяните е събарянето на капитализма в съюз и под ръководството на работническата класа и установяване на социалистически строй. И тук сравнението между положението на селяните при капитализма, от една страна, в Съветския съюз и страните с народна демокрация, от друга страна, ще затвърди в съзнанието на учениците още един път позициите на превъзходството на социалистическия строй.

Примери за идейно-политическо възпитание чрез разкриване непримиримите противоречия на капитализма, отразени в селското стопанство, могат да се посочат при всички капиталистически страни. Необходимо е обаче да се обърща внимание върху тяхната специфика, от една страна, в икономически развитите капиталистически страни и, от друга страна, в икономически изостанали страни.

Например преподаваме ли икономическата география на Турция, трябва да се спрем на острите противоречия в аграрните отношения на страната. Около 95% от земеделските стопанства в Турция владееят само 35% от обработваемата земя, а 5% от стопаните са едри земевладелци, които владееят 65% от обработваната земя. Между тях има едри земевладелци — бейове, които почти както при феодализма владееят земята на 30—40 и повече села. Тя се обработва твърде примитивно от дребни и бедни малоимотни или безимотни селяни. В Турция над половината от селяните са обезземлени. Те заедно с малоимотните селяни са подложени на жестока експлоатация от страна на паразитната, т.е. неща в разкош класа на едрите земевладелци.

Правдива картина на мизерията в турското село ни дава Махмуд Макал в малката си книжка Нашето село (17). Откъси от нея прекрасно могат да се използват за идейно-политическо възпитание. Там се разкрива напълно примитивният характер на земеделието в Турция, господството на бейовете и крайно голямата мизерия, на която днес са обречени турските селяни. При анализирането на тези данни трябва дебели да се подчертае, че селяните в Турция все повече и повече се осъзнават и се надигат срещу бейовете-експлоататори. Така например само през 1951 г. в Турция е имало над 1500 селски бунта за земи.

Изтъкването на всичко това ще бъде нов принос в идейно-политическо възпитание. Учениците ще разберат кои са крепителите на реакцията в Турция, кои нямат интерес от демократизирането на страната, които допускат маршализирането ѝ, защо тя е икономически изостанала и редица други прояви на капитализма. Всичко това ще накара учениците още по-добре да осъзнаят преимуществата на народнодемократичния строй и да го пазят като зеницата на окото си.

Твърде много са въпросите, които при уроците по икономическа география на капиталистическите страни могат да се използват за провеждане идейно-политическо възпитание в дух на бичуване антагонистичните противоречия на капиталистическата икономическа система. В това отношение майсторството на преподавателя в неговия педагогически похват трябва да се прояви така, че за всеки урок предварително да се подбират и обмислят за разглеждане най-типичните, най-възпитаващи проблеми, към които да се заостри вниманието и мисълта на учащите се.

Една от многото важни проблеми, които трябва да се разглежда при изучаване стопанството на капиталистическите страни, е въпросът за хищническото, нерационално и не в интереса на народа използване на природните условия и богатства при капитализма. Разбира се, и тук трябва добре да се разясни, че поради частната собственост върху средствата за производство, поради конкуренцията и бесния стремеж за максимална печалба капиталистическата икономическа система не е и не може да бъде в състояние рационално да използва в интерес на народа природните

богатства. По такъв начин тя забавя развитието на производителните сили, а това показва, че тази стопанска система вече е отживяла времето си и трябва да бъде заменена с нова, по-жизнеспособна система, каквато е социализмът.

Но за да изпъкне още по-релефно този характер на капиталистическата стопанска система, необходимо е да се съпоставя хищническото използване на природните условия при капитализма с тяхното комплексно и планово използване при социализма. Това ще бъде още един граничен блок в здравия социалистически мироглед, който все повече и повече израства в съзнанието на изучаващите географията на капиталистическите страни.

Такова възпитание можем да постигнем само когато при уроците по икономическа география на капиталистическите страни системно и целеустремено запознаваме учениците с характерни примери на хищническо използване на природните богатства — гори, почви, води, изкопаеми и др.

При изучаване селското стопанство на редица капиталистически страни, като Съединените щати, Аржентина, Австралия, Индия, Иран, Турция и други, трябва да разясним въпроса за хищническото използване на почвите. Най-типичен пример в това отношение можем да посочим при селското стопанство в Съединените щати.

Според данни от самите Съединени щати хищническото използване на почвите в тази страна е взело толкова големи размери, че обширни части от Северна и Южна Дакота, Небраска, Оклахома, Тексас и др., заети в миналото с плодородни почви, вече са превърнати в безплодни пустинни пространства. Почвата в тези райони, изгубила плодородието си, се е превърнала в праховидна маса, която бързо се отнася от буйните пролетни води и далече се отвява от силните прашни бури през лятото.

Ерозията на почвата в Съединените щати взема все по-големи размери. Според официални данни на Министерството на земеделието в Съединените щати 400 милиона декара обработваеми земи, главно в прериите — равните и леко хълмисти степни райони на страната, вече напълно са изгубили плодородието си и са станали негодни за по-нататъшно обработване. А това прави над $\frac{1}{4}$ от цялата обработваема площ в Съединените щати. В други 400 милиона декара почвата е доста силно засегната от ерозията и частично е изгубила плодородието си (11). Според Бенет — виден американски аграрикомист, всяка година от повърхнината на Съединените щати се измива и отнася от реките 1,5 милиарда тона почва, която съдържа около 60 милиона тона най-ценни хранителни вещества. Това са огромни природни богатства, които безвъзвратно се губят за народното стопанство.

Учителят трябва да разясни, че основната причина за разхищаването на почвените богатства е капиталистическият начин на производство в селското стопанство. Ненаправно още Маркс отбелязва: „... всеки прогрес в капиталистическото земеделие е не само прогрес в изкуството да се ограбва работника, но и в изкуството да се

ограбва почвата; всеки прогрес в повишаване на нейното плодородие на даден срок е в същото това време прогрес в разрушаване постоянните източници на това плодородие“ (11, стр. 21).

И действително американските капиталисти разрушиха източниците на естественото плодородие на почвите в цели райони. Степните части на Съединените щати са били покрити с тлъсти плодородни почви. Тяхното голямо естествено плодородие е отбелязано от Енгелс през 1881 г. (11). Но едрите фермери превърнаха тези земи в типични райони за производство на пшеница. В стремежа си за печалби и поради конкуренцията години наред едни и същи земи те засяваха с пшеница, без да вземат мерки за възстановяване структурата на почвата. Успоредно с това хищническото унищожаване на горите причини влошаване на и без това доста сухия климат на тези райони. Ветровете станаха по-силни, отвяваха снега през зимата и изсушаваха земите през лятото, а пролетните води станаха много буйни. Всичко това засили ерозията на почвата.

Схващайки угрозата от ерозията на почвата, капиталистите в Съединените щати се опитаха да я предотвратят. Бившият председател на страната Рузвелт заяви: „Много милиони хектари трябва да бъдат засети с треви и гори, ако искаме да предотвратим образуването на нова, създадена от човека Сахара“ (11, стр. 24). Обаче капиталистическата икономическа система — производството за пазара, частната собственост върху земята и пр., се явяват непреодолима пречка при провеждане на мероприятията за борбата с ерозията на почвата за омаломощаване силата на ветровете и пр.

Американските специалисти мечтаят в следващите 60 години да засадят 10—12 милиона декара с гори за борба срещу природните стихии. Обаче досегашното (над 10 г.) изпълнение на този „план“ показва, че той все още е в сферата на мечтите. Но дори и в тази сфера той бледнее пред гигантския Сталински план за горските защитни пояси в степните райони на Съветския съюз. Докато в Съединените щати се предвижда (а малка част от предвиденото се изпълнява) годишно да се засаждат с гори по 200 000 декара, то в Съветския съюз е планирано (и планът се изпълнява) годишно да се засаждат с гори 3 800 000, което прави 19 пъти повече, отколкото в Съединените щати.

Умелото разясняване на въпросите за засилващата се ерозия на почвите, за настъпването на пустините в степите (Щатите, Австралия и др.) и към саваните (френските колониални владения в Африка) и безсилието на капитализма да се бори, срещу това има голямо значение за идейно-политическото възпитание.

В този ред на мислите е необходимо да се изтъкне и друга особеност на капитализма в нерационалното използване на почвите. Докато в Съветския съюз и в страните с народна демокрация площта на обработваемите земи непрекъснато се увеличава, като към тях се включват нови отводнени, напоени, терасирани и други земи, то в капитали-

стическите страни се наблюдава намаляване площта на обработваемите земи.

Така например във Франция орната земя, овощните и зеленчукови градини през 1892 г. заемали 53% от повърхнината на страната, а до 1949 г. тяхната площ толкова много се намалила, че заемала вече само 38%. За същия период площта на пшеницата от 70 млн. дка намаляла на 40 млн. дка (5, стр. 5). Успоредно с това в тази страна съществува и „аграрна пренаселеност“, глад за земя!...

Нерационалното използване на почвите е още по-типично за Англия. Обширни пространства, заети с плодородни почви, са необработени. Още в 1916 г. Ленин отбелязва: „Все по-голяма част от земите в Англия отпада от селското стопанство и се използва за спорт, за развлечение на богатите“.

Изобщо при разясняване на разрушителното действие на загняващия капитализъм върху използването на почвите учителят трябва да обърне внимание и на обстоятелството, че при друг обществен строй, какъвто е социализмът, обработваемата площ ще може значително да се увеличи. Дори за планинска Турция проф. Жуковски смята, че при сегашните достижения на науката и техниката обработваемата ѝ площ може да се увеличи от 16% на 30% (9, стр. 132).

Целеустременото научно разясняване на тези въпроси разкрива безсилието на капитализма рационално да използва почвените богатства и потвърждава преимуществата на социализма в това отношение.

Както вече се подчерта, нито едно природно богатство при капитализма не може да се използва пълно и рационално от гледище интересите на цялото народно стопанство. Но в това отношение нерационалното използване на водното богатство в капиталистическите страни е особено типично. То разкрива други недъзи на капитализма, разясняването на които ще бъде нов принос в идейно-политическото възпитание на младежта. Но за да бъде това възпитание пълноценно, необходимо е да се разяснят специфичните особености, важащи за рационалното използване на водните богатства, които капиталистическата икономическа система не е в състояние да спазва.

В това отношение трябва да се разясни голямата необходимост от комплексно използване на водните богатства за хидроенергия, напояване, обводняване, водоснабдяване, воден транспорт и пр. А всичко това са задачи, успешното разрешаване на които е възможно само при социализма и комунизма, при осъществяването на перспективен план, засягащ стопанството на цялата страна или стопанството на дадения район. Но при развихрилите се противоречия в капитализма, при стихийния характер на капиталистическото стопанство осъществяването на такива планове е абсолютно невъзможно.

При урците по икономическа география на капиталистическите страни има много примери, които ясно посочват, че голям брой народополезни проекти за използване на водните богатства вече години наред не се осъществяват и пропадат поради пъклените, експлоататорски интереси на заинтересувани едри капиталисти.

Много указателен в това отношение е примерът с плачевната съдба на проекта за използване водите на р. Св. Лаврентий. Както е известно, тя свързва басейна на Великите езера с Атлантическия океан, но в участъка между ез. Онтарио и Монреал тя има доста бързеи, които спъват корабоплаването. Реката крие големи запаси от неизчерпаема водна енергия. В интерес на народното стопанство на Съединените щати е да се построят няколко баража и електростанции, които ще направят реката плавателна, ще се поевтини транспортът и ще се получи обилно количество евтина електроенергия, ще се спестят милиони тонове каменни въглища, петрол и пр. Но въпреки това вече над 30 години този проект се обсъжда в разни комисии и все пропада (16, стр. 5).

При разглеждането на този въпрос, за да се постигне пълноценно, убедително идейно-политическо възпитание в духа на бичуване пороците на капитализма, необходимо е учителят да доразясни същинските причини, които спъват осъществяването на този народополезен проект. А тези причини се коренят в користните, антинародни, експлоаторски интереси на редица монополисти, които се интересуват само от личните си печалби и държейки властта в ръцете си, спъват осъществяването на проекта за строеж на баражи и електростанции на р. Св. Лаврентий (виж по-подробно у Селдес, 21).

Против тези строежи са владетелите на електростанции в близките райони. Те се страхуват от конкуренцията на евтината електроенергия от новите централни, която би намалила техните печалби.

Против тези строежи са и владетелите на каменовъглени шахти и петролни кладенци и рафинерии, които сега поддържат с горива електростанциите около Св. Лаврентий. Те се страхуват от съкращаване пазара на въглищата и петрола.

Против строежите са и владетелите на железопътните линии, които сега превозват горивото до електростанциите и многото стоки около реката Св. Лаврентий.

Всичките тези тясно свързани помежду си едри капиталисти се страхуват от евтината електроенергия, от евтиния воден транспорт, от снижение на цените. Ето типичен белег на паразитизъм и загниване на капитализма, тормозещ по-нататъшното развитие на производителните сили.

При разясняването на тези въпроси учениците действително ще се убедят, че поради пъклените интереси на американските монополисти водите на р. Св. Лаврентий не се използват рационално, а народното стопанство губи от това твърде много.

В това отношение идейно-политическото възпитание би спечелило твърде много от сравнение с великите строежи на комунизма по Волга, Аму-Даря и пр., гдето се провеждат гигантски строежи за рационалното комплексно и в интерес на цялото народно стопанство използване на водните богатства.

Примерът, който разгледахме, не е единствен и най-типичен за капиталистическите страни. Такава е съдбата и на прекрасния проект на Комунистическата партия в Съединените щати за комплексно изпол-

зуване водите на р. Мисури — за добиване на електроенергия, за напояване обширни, страдащи от сушата, степни райони, за борба срещу страшните и чести наводнения в долината на Мисисипи, за подобряване водния транспорт и пр.

Такива примери могат да се посочат за Англия, Франция, Египет, Судан и пр. Всички те ясно доказват правотата на казаното от В. И. Ленин още в 1913 г.: „На където и да се обърнеш, на всяка стъпка срещаш задачи, които човечеството е напълно в състояние незабавно да разреши. Пречи капитализмът.“¹

Хубави примери за нерационално използване на изкопаемите богатства в Англия и Франция, които могат успешно да се използват за провеждане идейно-политическо обучение, дава И. А. Витвер (6).

Уроdlивото използване на природните богатства при капитализма важи и за минералните богатства. Затова при изучаване икономическата география на капиталистическите страни трябва да се наблегне на типични примери на нерационално използване на руди, соли, петрол и пр. Това ще бъде нов принос в идейно-политическото възпитание.

Например при уроците за икономическата география на Франция може да се изтъкне, че тази страна има отлични, рядко срещани се другде природни условия за лесно и голямо производство на алуминий. В Южна Франция се намират едни от най-големите запаси на висококачествен боксит в света. Те са в добро съчетание с големи запаси на водни сили в Алпите и Пиренеите. А както е известно, за производството на алуминий е необходимо голямо количество електроенергия. Но трябва дебело да се подчертае, че тези прекрасни природни условия при капитализма във Франция и особено при нейното „маршализиране“ остават частично използвани. След Втората световна война развитието на френската алуминиева промишленост беше спънато от подчиняването ѝ на американско-канадските монополисти-производители на алуминий. Ето защо Франция, въпреки че е голям износител на бокситни руди, не може да задоволи нуждите си с местно производство на алуминий. Тя е принудена годишно да внася около 25—30 хиляди тона алуминий които се равнява на около $\frac{1}{4}$ от годишните ѝ нужди (6, стр. 39).

При анализирането на такива примери у учениците ще се затвърди убеждението, че капиталистическият икономически строй вече е остарял, тормози развитието на производителните сили и неминуемо трябва да бъде заменен със социалистическия строй, който осигурява рационалното използване на всички природни богатства, на достиженията на науката и техниката, на работната ръка и пр., който осигурява прогресивното развитие на производителните сили и непрекъснатото повишаване на жизнения и културен уровень на трудещите се.

Изобщо изучаването икономическата география на капиталисти-

¹ В. И. Ленин, Сочинения, т. 19, изд. 4, стр. 34.

ческите страни е благодатно поле за провеждане идейно-политическо възпитание в социалистически дух. То може да се постигне и при тези етапи от уроците, при които се изучава външната търговия, икономическите райони и селищата на капиталистическите страни.

При изучаването на външната търговия на капиталистическите страни трябва да се изтъкне, че там особено ярко се проявява пагубната роля на конкуренцията и заробващото влияние на монополистите върху икономически по-изостаналите страни. В това отношение особено важно е да се изтъкват неравноправните търговски договори, чрез които капиталистическите хищници превръщат редица държави в пазари за своите произведения и в източници на суровини. Това е особено типично за маршализираните страни, в които чрез системата на външната търговия се парализирва голяма част от местното производство.

При провеждане идейно-политическо възпитание във връзка с въпросите на външната търговия на базата на конкретни данни трябва да се изтъкне коренно различният характер на външната търговия между страните от демократичния лагер. Тя е на базата на равноправието и взаимопомощта между народите и затова се явява мощен лост за развитие на стопанството на народнодемократичните страни, щедро подкрепени от могъщия Съветски съюз.

При изучаване икономическите райони на капиталистическите страни също можем да проведем идейно-политическо възпитание, като илюстрираме други противоречия на капитализма. Преди всичко трябва да изтъкваме неравномерното географско разпределение на производството, откъсване на промишлеността от източниците на суровини и от едностранчивото развитие на районите, конкуренцията между тях и пр.

Противоречията на капитализма намират израз и в структурата на селищата. Тяхното целеустремено изтъкване също води до укревяване на идейно-политическото възпитание. За тази цел е необходимо да се анализират причините, поради които капиталистическите градове имат благоустроен център, гдето са струпани всички придобивки на науката, техниката и културата, гдето живее буржоазията. Непременно трябва да се изтъква и другото лице на капиталистическия град—мизерните му неблагоустроени покрайнини, гдето е изтласкан да живее пролетариатът. Хубави примери в това отношение учителят може да вземе от работата на Веселовски (4, стр. 5—182).

И в тези случаи сравняването със селищата в Съветския съюз улеснява учениците още по-добре да разберат противоречията на капитализма. Колко голяма е наистина разликата между структурата на социалистическия и капиталистическия град!

Умелото и целеустремено изясняване на тези въпроси ще бъде друг принос в идейно-политическото възпитание за изкореняване капитализма и в съзнанието на младежта.

Накрая трябва да се поясни, че в настоящата статия са разгледани само някои от по-важните въпроси, на които учителят трябва да

обръща сериозно внимание, за да се постигне успешно и пълноценно идейно-политическо възпитание в социалистически дух, което да разкрива антагонистичните противоречия на капитализма и да укрепва социализма.

Обаче за успешното провеждане на всичко това е необходимо не само учителят постоянно да овладява научния материал и да усъвършенствува своя методически опит, но той трябва да има и достатъчно часове, за да може успешно да проведе образователната и свързаната с нея възпитателна страна на обучението. Така чрез обучението по този предмет ще се направи ценен принос за възпитаването на убедени и възторжени строители на социализма в нашата прекрасна Димитровска родина.¹

¹ В друга работа ще бъде разгледан въпросът за идейно-политическото възпитание чрез обучението по икономическа география на Съветския съюз, страните с народна демокрация и НР България.

ОБ ИДЕЙНО-ПОЛИТИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ ПРИ ОБУЧЕНИИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ГЕОГРАФИИ КАПИТАЛИСТИЧЕСКИХ СТРАН

Т. Йорданов

РЕЗЮМЕ

Экономическая география относится к учебным дисциплинам, предлагающим значительные и благодатные возможности осуществить идейно-политическое воспитание в социалистическом духе. Наша работа имеет ввиду и рассматривает исключительно только самые важные проблемы этого воспитания в связи с обучением экономической географии капиталистических стран.

Идейно-политическое воспитание нами рассмотрено в свете учения Й. В. Сталина об активной роли надстройки при оформлении и укреплении новой базы в борьбе с остатками старой базы и предшествующими классами. С этой точки зрения подчеркиваем и мы большое значение идейно-политического воспитания в деле укрепления социалистического строя, искоренения капитализма из сознания людей, в деле воспитания смелых, убежденных, восторженных строителей социализма в НР Болгарии.

Чтобы в конечном результате добиться желательного идейно-политического воспитания в социалистическом духе, необходимо, конечно, прежде всего, чтобы у самого преподавателя было налицо вполне ясно оформленное социалистическое воспитание, необходимо, чтобы он вполне определенно сознавал, что он должен быть добросовестным проводником его среди учащихся, должен безупречно владеть и продолжать овладевать свою специальностью и т. д. Кроме того идейно-политическое воспитание в социалистическом духе следует быть проводимым так, чтобы воспитанники чувствовали, что оно неразрывно связано с учебным материалом, что оно логически вытекает из него.

В таком освещении и на основании конкретных примеров из экономической географии капиталистических стран рассмотрены у нас следующие более важные проблемы, с помощью которых можно провести воспитательный процесс в социалистическом духе: разобличение антинаучных, буржуазно-апологетических учений в экономической географии, разобличение лжедемократии при капитализме, разобличение классового расслоения населения, расизма и расовой дискриминации, раскрытие уродливости в структуре капиталистического народного хозяйства, указание нерационального использования природных богатств, указание на неравномерное географическое распределение продукции и др.

Путем целеустремленного анализирования вышеперечисленных, а еще и других проблем, учащиеся положительно придут к убеждению, что капиталистический строй только тормозит развитие производительных сил в интересах народа и неминуемо будет замещен социалистическим, обеспечивающим прогрессивное развитие производительных сил и бесперывное повышение жизненного и культурного уровня трудящихся.

AU SUJET DE L'EDUCATION POLITIQUE ET IDEOLOGIQUE QUE L'ON OBTIENT EN ENSEIGNANT LA GEOGRAPHIE ECONOMIQUE DES PAYS CAPITALISTES

par T. Jordanov

La géographie économique appartient au nombre de ces disciplines scolaires qui offrent aux enseignantes de larges possibilités à seconder l'éducation idéologique et politique des étudiants dans l'esprit du socialisme. L'article présent ne soulève que des questions principales se rapportant uniquement aux résultats qui peuvent être obtenus par l'enseignement de la géographie économique des pays capitalistes.

L'éducation politique et idéologique est conçue et exposée à la lumière de la doctrine de Staline relative au rôle décisif qu'une superstructure joue dans la formation et dans l'affermissement d'une nouvelle infrastructure, ainsi qu'à celle qui envisage la lutte contre les survivances de l'infrastructure et les classes qui lui appartiennent. Suivant cet ordre d'idées, l'auteur s'arrête à l'importance exceptionnelle que cette éducation acquiert pour l'édification du socialisme dans le pays, pour son affermissement, pour le deracinement du capitalisme de la conscience des peuples et à la fin pour l'élevement d'audacieux et d'enthousiastes constructeurs du socialisme en Bulgarie.

Afin d'obtenir de solides résultats dans le domaine de l'éducation socialiste, il est absolument nécessaire d'après l'auteur que le professeur lui même soit imprégné des idées socialistes, qu'il ait la pleine conscience de sa tâche d'éducateur socialiste qu'il fasse des efforts continus pour se rendre maître avec progrès de la discipline enseignée. Et qui plus est, l'éducation socialiste doit être incorporée si étroitement à l'enseignement de sorte qu'elle en devient avec le temps sa conséquence simple et logique.

A la lumière des idées exposées ci-dessus et s'appuyant sur des exemples empruntés largement à la géographie économique des pays capitalistes l'auteur envisage les questions suivantes qui après éclaircissement peuvent avantageusement aider l'éducateur socialiste dans son tâche: le dévoilement du caractère antiscientifique des doctrines apologétiques bourgeoises de géographie économique, la mise en évidence des fausses apparences de la soi-disant démocratie des pays capitalistes, l'encadrement de la population en classes sociales, le racisme et la discrimination de la structure de l'économie nationale, l'exploitation irrationnelle des richesses naturelles, la distribution inégale de la production etc. . . .

L'analyse concrète des exemples tendant vers une tâche éducative préalablement déterminée rendra fermé chez les étudiants la conviction que le régime capitaliste sert d'entrave au développement des forces productives, et qu'il sera infailliblement renversé et remplacé par un régime socialiste garantissant un épanouissement sans obstacles aux forces productives et rendant toujours plus haut le niveau de la vie et de la culture des ouvriers.

ЛИТЕРАТУРА

1. Арабоглы, Е. Н. Тараканов. Гнусная проповедь современных неомальрузанцев. Большевик, № 11, 1952, стр. 73—84.
2. Арбатов, Ю. Теория и практика американских мальтузианцев. Новое время, бр. 22, 1952.
3. Бибики, А. Е. Советский учитель, географии в борьбе за мир. География в школе, № 4, 1951.
4. Веселовский, Б. Б. Курс экономики и организации городского хозяйства Москва, 1951, стр. 409.
5. Витвер, И. А. К вопросу об использовании природных ресурсов. Новое время, № 47, 1951.
6. Витвер, И. А. К постановке сравнительных вопросов при изучении экономической географии капиталистически стран (на примерах Франции и Англии). География в школе, № 1, 1951.
7. Вронски, Б. Школа недоступна детям. Огонек, № 14, 1950.
8. Доров, А. С. Основные методы апологии империализма в буржуазной экономической географии. Буржуазная география на службе американского империализма, Москва, 1951, стр. 11—52.
9. Жуковский, П. М. Земледельческая Турция, Москва, 1933, цитирано в Страны Ближнего и Среднего Востока, стр. 34, Москва 1946.
10. Зиман, Л. Я. Американские „географы“. География в школе, № 4, 1949.
11. Зиман, Л. Я. Оскудение степных районов США. География в школе, № 2, 1949.
12. Йорданов, Т. Из живота на негрите в Южноафриканския съюз. Страни и народи, год. II, кн. 4, 1949.
13. Калинин, М. И. За комунистическото възпитание. София, 1949.
14. Кац, А. Усиление обнищение трудящихся США. Вопросы экономики, № 6, 1952.
15. Корман, Т. А. Психологические вопросы методики идейно-воспитательной работы на уроке географии. География в школе, № 2, 1949.
16. Кржижановский, Г. Два пути энергетики. Новое время, № 10, 1952.
17. Макал, Махмут. Записки турецкого учителя. Новое время, бр. 30 и 31, 1950.
18. Милейковски, А. Великобритания, Москва 1947.
19. Николаев, Н. Расовая дискриминация в США. География в школе № 2 и 3, 1948.
20. Орлов, Е. Из истории образования Британской империи. Большевик № 19, 1946.
21. Селдес, Джордж. Хиляда американци. София, 1948, стр. 455.
22. Строев, К. Ф. М. И. Калинин о преподавании географии. География в школе, № 5, 1951.
23. Шпарлински В. Ухудшение питания рабочего класса США. Вопросы экономики, № 5, 1950.
24. *** Преподавание географии в новом учебном году. География в школе № 4, 1950.